

Małgorzata Cieciora

Uniwersytet Szczeciński
Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług
Katedra Rachunkowości i Controllingu
malgorzata.cieciora@usz.edu.pl

RACHUNKOWOŚĆ JAKO GENERATOR UŻYTECZNEJ INFORMACJI EKONOMICZNEJ W OBLICZU DYLEMATU „CZŁOWIEK RACJONALNY VERSUS CZŁOWIEK EMOCJONALNY”

Streszczenie: W artykule przedstawiono rozważania na temat psychologicznych aspektów funkcjonowania systemu rachunkowości finansowej. Prowadzone rozważania zostały osadzone w kontekście współczesnych dylematów rachunkowości związanych z realizacją jej naczelnej funkcji oraz w kontekście najnowszych badań psychologii poznawczej, które zasadniczo podważają koncepcję pełnej racjonalności człowieka. Artykuł wpisuje się w toczącą się obecnie polemikę na temat rachunkowości behawioralnej.

Słowa kluczowe: rachunkowość, informacja ekonomiczna, człowiek, psychologia.

Wprowadzenie

Wydaje się, że na rachunkowość¹, podobnie jak na ekonomię, trzeba spojrzeć nie tylko w perspektywie ilościowej i wartościowej, chociaż ta ostatnia jest dla rachunkowości absolutnie podstawową perspektywą (wszak rachunkowość jest dziedziną, która odzwierciedla rzeczywistość gospodarczą w mierniku pieniężnym, czyli przy wykorzystaniu wartości). Nie zmienia to jednak faktu, że za liczbami stoi człowiek, dla którego, jako istoty ludzkiej, ważna jest perspektywa psychologiczna i socjologiczna. Z tych perspektyw bowiem człowiek ocenia siebie (i innych) jako uczestnika życia gospodarczego, społecznego, politycznego itp.

¹ Autorka prowadzi rozważania na bazie analizy obligatoryjnego systemu rachunkowości finansowej.

Celem podjętych rozważań jest wskazanie perspektywy psychologicznej systemu rachunkowości jako jednego z najistotniejszych systemów informacyjnych podmiotu gospodarczego. W głównej mierze chodzi o podkreślenie roli człowieka jako „bytu” psychologicznego w tworzeniu i funkcjonowaniu tego systemu. Istotnym tłem prowadzonych rozważań jest polemika tocząca się w ostatnich latach wokół zagadnienia racjonalności człowieka w procesie podejmowania decyzji – również ekonomicznych. W pracy postawiono tezę, że związek rachunkowości z psychologią jest niewątpliwy, a analiza tego związku może przyczynić się do sprawniejszego funkcjonowania systemu rachunkowości zarówno w sferze nauki, jak i praktyki gospodarczej. Prowadzone rozważania bazują na krytycznej analizie literatury przedmiotu. W częściach wnioskowych artykułu posłużono się metodą rozumowania dedukcyjnego.

1. Atrybuty współczesnej rachunkowości jako systemu informacyjnego w świetle jej współczesnych dylematów

Niewątpliwie można stwierdzić, że realizacja naczelnej funkcji rachunkowości, jaką jest tworzenie użytecznej informacji ekonomicznej we współczesnej gospodarce (gospodarce opartej na wiedzy), jest zadaniem złożonym i niełatwym. Rachunkowość jest bowiem postrzegana obecnie jako podstawowy system informacji ekonomicznej w każdym przedsiębiorstwie. Karmańska [2009, s. 39] zauważa, że „(...) w obecnym kształcie rachunkowość jest efektem wielokulturowego wkładu (...) poprzez wieki stopniowo rozwijana koncepcyjnie, adekwatnie do potrzeb życia gospodarczego różnych społeczeństw, stała się systemem nierozzerwalnie związanym praktycznie z każdym podmiotem gospodarczym, a tworzone przez nią bazy informacyjne wykorzystywane są przez bardzo szerokie spektrum różnych interesariuszy”. Status rachunkowości jako systemu informacyjnego jest dziś niepodważalny. Rachunkowość odgrywa również istotną rolę w życiu gospodarczym, ponieważ poprzez swój informacyjny charakter jest immanentnie związana z otaczającą ją rzeczywistością gospodarczą. Wykorzystując politykę bilansową, pełni ona funkcję „dostarczyciela” informacji ekonomicznych o działaniu podmiotów gospodarczych, które to informacje niejednokrotnie stanowią podstawę do podejmowania różnego rodzaju decyzji, często o strategicznym znaczeniu. Dlatego też informacjom pochodzącym z systemu rachunkowości przypisuje się pożądane, określone cechy jakościowe. Przyjmuje się, że w końcowym produkcie systemu obligatoryjnej rachunkowości, jakim jest wieloelementowe sprawozdanie finansowe, znajdzie się

wierne, rzetelne, wiarygodne, aktualne, kompletne, bezbłędne i obiektywne przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej jednostki gospodarczej. Ponadto, jak pisze Gmytrasiewicz [2007, s. 111] „zachodzące aktualnie zmiany w odczytywaniu funkcji informacyjnej rachunkowości coraz wyraźniej ukierunkowują jej warsztat na opis przyszłości ekonomicznej jednostki gospodarczej”. Powoduje to konieczność stosowania miar szacunkowych i zastanawiania się nad zakresem ujawnień i kształtem sprawozdania finansowego. Mączyńska nazywa konieczność pogodzenia obecnie powszechnej wirtualnej, sieciowej cywilizacji z rzetelnością i przejrzystością informacji finansowej próbą „pogodzenia wody z ogniem” [Mączyńska, 2007]. Złożoność procesów gospodarczych, konieczność odwzorowywania w mierniku pieniężnym aktywów niematerialnych, bardzo szybki postęp techniczny i technologiczny, konieczność prezentacji danych perspektywnych, poszerzające się nieustannie grono odbiorców oraz zasięg rachunkowości powodują, że system rachunkowości jako system informacji ekonomicznej boryka się z różnego rodzaju dylematami.

Na temat dylematów w rachunkowości dyskutuje się i pisze w ostatnich latach wiele. Analizując literaturę z zakresu rachunkowości i śledząc dyskusje i polemiki toczone w ramach różnych spotkań o tematyce rachunkowej, niewątpliwie można stwierdzić, że we współczesnej gospodarce najwięcej problemów sprawia systemowi rachunkowości wycena zjawisk i procesów zachodzących w przedsiębiorstwie. Hońko [2013, s. 45] pisze: „rzeczywistość opisywana przez rachunkowość jest zmienna i staje się coraz trudniejsza do transpozycji na dane liczbowe, co sprawia, że przed rachunkowością są stawiane kolejne wyzwania”. Obok wyceny do dylematów rachunkowości zalicza się obecnie również kwestię kształtu sprawozdania finansowego i zakresu zawartych w nim ujawnień. Wymienione problemy analizuje się na gruncie teorii rachunkowości, regulacji rachunkowości (zarówno prawnie usankcjonowanych, jak i fakultatywnych ogólnie akceptowanych zasad) oraz na gruncie praktyki gospodarczej.

Nie ulega jednak wątpliwości, że rachunkowość poprzez jej naczelną funkcję jest normowana, realizowana i kontrolowana przez ludzi. Również jej finalny produkt, czyli informacja ekonomiczna zawarta w sprawozdaniu finansowym, jest przeznaczony dla ludzi. Pojawiają się zatem uzasadnione pytania: czy na dylematy rachunkowości nie należałoby spojrzeć również z perspektywy psychologicznej (behawioralnej)², czy jednym z katalizatorów owych dylematów

² Należy zauważyć różnicę między czynnikami psychologicznymi a czynnikami typowo behawioralnymi. Behawioryzm (podejście behawioralne) jest bowiem jednym z wielu (stosunkowo młodym) nurtów psychologii jako szeroko rozumianej nauki badającej mechanizmy i prawa rządzące psychiką i zachowaniami człowieka. Behawioryzm w swej istocie bada (posługując

może być człowiek jako ten, który tworzy teorię, ustala zasady, wdraża je w praktyce gospodarczej i jest jednocześnie użytkownikiem informacji generowanych w ramach funkcjonowania systemu rachunkowości? Należy w tym miejscu podkreślić, że ze względu na globalizację skala i znaczenie informacji generowanych przez system rachunkowości są ogromne. Ciężar odpowiedzialności spoczywający na ludziach uczestniczących zarówno w projektowaniu systemu informacyjnego rachunkowości, jak i gromadzeniu i przetwarzaniu danych w nim zawartych, jest zatem bardzo duży.

Odwołując się do badań prowadzonych w różnych obszarach wiedzy należy podkreślić, że obecnie z doświadczenia psychologii i socjologii korzysta wiele dyscyplin naukowych, w głównej mierze po to, aby zrozumieć zachowanie człowieka na rynku, w organizacji, jako konsumenta, użytkownika życia publicznego, inwestora itp. Stąd też w ostatnich latach obserwuje się dużą interdyscyplinarność badań naukowych ze szczególnym udziałem psychologii. Analizuje się zagadnienia w ramach ekonomii behawioralnej, finansów behawioralnych, uwzględnia się psychologiczne aspekty w zarządzaniu. Również w praktyce gospodarczej psychologiczne aspekty funkcjonowania człowieka są szeroko stosowane (reklama, zachowania konsumenckie, style zarządzania, negocjacje w biznesie, polityka publiczna, public relations itp.). Zatem, jeśli świat ewaluuje – zmienia się rzeczywistość gospodarcza i musi zmieniać się również rachunkowość.

2. Psychologiczne aspekty współczesnej rachunkowości.

Czy psychologia w systemie rachunkowości jest potrzebna?

„W kilku ostatnich dziesięcioleciach psychologia rozszerzyła swój obszar badawczy na zachowania gospodarcze. Celem tych badań było sprawdzanie za pomocą metod indukcji niezupełnej, czy założenie o racjonalności człowieka

się mierzalnymi, jasno zdefiniowanymi eksperymentami) dostrzegalne zachowania człowieka i ich zależność od środowiska fizycznego i społecznego. Uzyskiwane na drodze introspekcji wewnętrzne motywy działania ludzi nie stanowią przedmiotu zainteresowania behawiorystów. Dlatego też odwoływanie się do czynników czysto behawioralnych w kontekście prowadzonych rozważań wydaje się niewystarczające. Stąd też w dalszej części artykułu autorka wykorzystuje raczej założenia psychologii poznawczej, odwołującej się do analizy działania umysłu, niż założenia czystego behawioryzmu. Użycie w artykule odwołania do perspektywy psychologicznej i nazwanie jej perspektywą behawioralną jest celowe ze względu na funkcjonowanie takich pojęć jak ekonomia behawioralna czy finanse behawioralne. Autorka niniejszych rozważań nie do końca zgadza się ze stosowaniem określenia „behawioralny” w rozumieniu „psychologiczny”. Ciekawe przemyślenia na temat używania terminu „behawioralny” w odniesieniu do dyscyplin z dziedziny nauk ekonomicznych prowadzi Nowak [2015, s. 287-296], analizując określenie „rachunkowość behawioralna”.

gospodarującego odpowiada rzeczywistym stanom umysłu ludzkiego i możliwościom poznawczym” [Klimczak, 2013, s. 13]. Dziś już wiadomo, że o pełnej racjonalności człowieka w procesie podejmowania decyzji nie może być mowy. Wydaje się, że podnoszona obecnie krytyka neoklasycznej teorii o pełnej racjonalności jest słuszna i potrzebna. Trudno sobie bowiem wyobrazić człowieka działającego niczym maszyna, który jest niemalże nieomylny w swoich decyzjach i zaprogramowany na osiągnięcie ściśle określonego celu. Obecnie analiza racjonalności w aspekcie podejmowania decyzji i dokonywania wyborów powinna wykraczać poza zakres ustaleń i zagadnień poruszanych przez ekonomistów. Perspektywa psychologiczna i socjologiczna wydaje się tu niezbędna³.

Analizując zatem związek rachunkowości z psychologią, należy niewątpliwie odwołać się do najnowszych ustaleń psychologii społecznej i poznawczej dotyczących procesu podejmowania decyzji ekonomicznych. Z najnowszych ustaleń psychologii wynika bowiem, że w procesie wnioskowania i podejmowania decyzji umysł ludzki jest podatny na systemowe błędy poznawcze, co oznacza, że działanie intuicyjne regularnie łamie zasady racjonalnego wyboru [Kahneman, 2012, s. 19]⁴. Tym samym racjonalność ludzkiego działania, z ekonomicznego punktu widzenia wyrażana neoklasyczną koncepcją *homo oeconomicus*, została mocno podważona. Wach [2010, s. 95] pisze: „Racjonalność – w naukach ekonomicznych – to pojęcie normatywne zakładające logiczną i racjonalną naturę decydentów, które przyjmuje, że ich decyzje najlepiej służą interesom jednostki bądź ogółu. Natomiast ograniczona racjonalność – w naukach ekonomicznych – uwzględnia, że decydenci są ograniczeni przez swe wartości i nieświadome odruchy, umiejętności i zwyczaje. Innymi słowy, mimo iż decydenci starają się być racjonalni, owa racjonalność ma wyraźne granice”. Z ustaleń psychologii poznawczej wynika również to, że człowiek przetwarza informacje w sposób analityczny (systematycznie, powolnie i świadomie) i heurystyczny (wybiórczo, szybko, automatycznie i często nieświadomie), a ten ostatni może prowadzić do

³ Ciekawe rozważania na temat zjawisk psychologicznych w controllingu prowadzi Nowak [2013].

⁴ Jako pierwszy krytykę założenia o pełnej racjonalności podmiotów ekonomicznych podjął Herbert Simon (1957), wprowadzając pojęcie racjonalności ograniczonej [Dzik i Tyszka, 2004, s. 55]. W latach 70. XX w. rozpoczęła się z kolei współpraca dwóch wybitnych psychologów – Kahnemana i Tversky’ego – nad psychologicznymi aspektami podejmowania decyzji ekonomicznych ze szczególnym uwzględnieniem decyzji podejmowanych w warunkach ryzyka. Wkład Kahnemana i Tversky’ego we współczesną psychologię i ekonomię jest ogromny. Ich współpraca zaowocowała licznymi pracami, publikowanymi w najbardziej prestiżowych piśmie naukowych świata, takich jak „Science”, „Cognition” czy „Econometrica” [Dzik, 2004, s. 129]. Kahneman za stosowanie narzędzi z psychologii w badaniach ekonomicznych, ze szczególnym uwzględnieniem opracowanej wspólnie z Tverskym teorii perspektywy, otrzymał w 2002 r. Nagrodę Nobla w dziedzinie ekonomii (Amos Tversky zmarł 2 czerwca 1996 r.).

powstawania błędów poznawczych⁵. Heurystyczne przetwarzanie informacji jest charakterystyczne dla działania pod presją czasu. Co ciekawe i istotne z punktu widzenia prowadzonych rozważań, posługiwanie się w praktyce gospodarczej heurystykami dotyczy zarówno osób, które są laikami w danej dziedzinie, jak i ekspertów dysponujących bogatą wiedzą i doświadczeniem [Falkowski i Zaleśkiewicz, 2012, s. 17-18].

Związek człowieka z rachunkowością jest wieloaspektowy. Dlatego też w przypadku rachunkowości korzystanie z dorobku psychologii jest o tyle trudne, że trzeba uwzględnić to, iż w procesie tworzenia przez rachunkowość swojego produktu, jakim jest użyteczna informacja ekonomiczna, biorą udział trzy główne grupy zawodowe: księgowi, audytorzy/kontrolerzy oraz kadra zarządzająca. Każda z tych grup reprezentuje nieco inne interesy, a w ramach grup każdy z jej członków ma inny system wartości, różną emocjonalność i różną konstrukcję psychologiczną. Dla systemu rachunkowości nie będzie zatem wystarczające poznanie psychologicznych aspektów funkcjonowania człowieka jako jednostki. Potrzebne jest jeszcze określenie związków między poszczególnymi grupami oraz określenie siły i skutków ich wzajemnego wpływu na siebie. Jest to tym bardziej istotne, że architektura i funkcjonowanie systemu rachunkowości w dużej mierze zależą od kompetencji, kwalifikacji i doświadczenia ludzi. Wydaje się, iż w nie mniejszym stopniu konstrukcja, trwałość i przejrzystość tego systemu zależą od postaw, zachowań, sposobu myślenia i świadomości decyzji podejmowanych przez ludzi. Tak więc „czynnik ludzki” powinien być uwzględniany na każdym etapie tworzenia i funkcjonowania systemu rachunkowości.

Ponadto rozpatrując związek człowieka z rachunkowością można mówić o pewnego rodzaju dualizmie. Z jednej strony człowiek tworzy teorię rachunkowości, starając się zastosować ją w praktyce gospodarczej, z drugiej strony stanowi dla rachunkowości (jako systemu pomiaru) wyzwanie, jako że tzw. kapitał ludzki nie znalazł jak dotąd swojego miejsca (wartościowego odpowiednika) w strukturze majątku jednostki. Problem rachunkowego odwzorowania zasobów ludzkich jest analizowany od wielu lat, nie zmienia to jednak faktu, że w obecnym systemie prawnym człowiek występuje w systemie rachunkowości paradoksalnie jako element kosztotwórczy.

⁵ W 1974 r. Tversky i Kahneman opublikowali w tygodniku „Science” artykuł na temat heurystyk i błędów poznawczych. Opisali w nim skróty i uproszczenia, którymi posługują się ludzie w myśleniu intuicyjnym i wyjaśnili naturę ok. 20 błędów poznawczych będących przejawem omówionych w artykule heurystyk. Artykuł Kahnemana i Tvesky’ego jest cytowany po dziś dzień w wielu pracach naukowych.

Analizując rachunkowość z perspektywy psychologicznej należy również pamiętać, że jest to system, który ma wymiar zarówno teoretyczny (naukowy), jak i praktyczny. System ten wywodzi się bowiem z potrzeb praktyki życia gospodarczego. W tym kontekście autorka niniejszych rozważań chce zwrócić uwagę na dwie kwestie, które wydają się istotne dla analizy dylematów rachunkowości:

- 1) We współczesnej gospodarce teoria rachunkowości w niektórych kwestiach nie daje jednoznacznych wytycznych do analizy problemów występujących w praktyce gospodarczej, co stwarza konieczność szukania autorskich rozwiązań w ramach przyjętych zasad rachunkowości. Z jednej strony świadczy to o elastyczności systemu rachunkowości, z drugiej zaś stwarza zagrożenie subiektywizmu w przyjętych osądach i podjętych decyzjach.
- 2) Praktyka gospodarcza nie docenia roli i znaczenia systemu rachunkowości jako generatora ważnych informacji, tym samym nie ma pełnej świadomości odpowiedzialności za tworzenie informacji, które w dobie globalnej gospodarki mają niemalże nieograniczony zasięg i zasadnicze znaczenie. Praktyka gospodarcza koncentruje swe wysiłki w głównej mierze na wywiązywaniu się z obowiązków prawa podatkowego.

Płaszczyzny dylematów rachunkowości z uwzględnieniem perspektywy behawioralnej przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Płaszczyzny dylematów rachunkowości z uwzględnieniem perspektywy psychologicznej

Płaszczyzny dylematów w rachunkowości		
Konstrukcja systemu rachunkowości	Wpływ otoczenia gospodarczego i systemów prawnych	Perspektywa psychologiczna – czynnik ludzki
1	2	3
Wiarygodność i rzetelność pomiaru (koszt historyczny vs wartość godziwa)	Złożoność procesów gospodarczych, które musi odzwierciedlić rachunkowość	Psychologiczne cechy funkcjonowania jednostki w turbulentnym otoczeniu, pod presją czasu Dualizm systemu poznawczego człowieka – działanie błędów poznawczych i heurystyk w tworzeniu sądów i podejmowaniu decyzji Kryzys wartości moralnych Konsumpcjonizm Chęć unikania odpowiedzialności
Zakres informacyjny sprawozdania finansowego (zawartość sprawozdania finansowego, wykazywanie danych jakościowych, zakres ujawnień)	Przeniesienie środka ciężkości w tworzeniu wartości przedsiębiorstwa z aktywów materialnych na aktywa niematerialne Konieczność odwzorowania w rachunkowości aktywów „niewidzialnych” Konieczność zaspokajania potrzeb informacyjnych różnych grup użytkowników	

cd. tabeli 1

1	2	3
Prawa możliwości wyboru różnych rozwiązań jednego problemu	Złożoność i mnogość uwarunkowań prawnych i fakultatywnych regulacji rachunkowości Rozbieżność systemów prawa bilansowego i prawa podatkowego	

Źródło: Opracowanie własne.

Analizując koncepcje i metody zarządzania, Trenkner [2008, s. 71] pisze: „Aby ułatwić skuteczne i efektywne wprowadzanie zmian, trzeba dostosować człowieka i zespoły do »profilu wymagań« ze strony potencjalnych rozwiązań (...), a owe rozwiązania – do »profilu cech ludzkich« istotnych podczas ich absorpcji”. Czy nie powinno być podobnie w procesie tworzenia i funkcjonowania systemu rachunkowości? Być może w analizie dylematów współczesnej rachunkowości brakuje spojrzenia na nie właśnie z perspektywy psychologicznej?

Na zakończenie prowadzonych rozważań należy zauważyć, że związek rachunkowości z psychologią wynikający z relacji „człowiek racjonalny vs człowiek emocjonalny” jest szczególnie widoczny i silny w konfrontacji rachunkowości z etyką. Jeżeli rachunkowość ma odzwierciedlać wiarygodnie i rzetelnie rzeczywistość gospodarczą, to takie wartości jak uczciwość, odpowiedzialność, sprawiedliwość są nieodzowne. Tymczasem, jak stwierdza Czarnecki [2008, s. 7], „Brak powszechnie akceptowanych autorytetów etycznych sprawia, że każdy z nas nie tylko może, lecz jest wręcz zmuszony do dokonywania samodzielnych rozstrzygnięć dotyczących zasadniczych problemów etycznych”.

Podsumowanie

Współczesne badania naukowe z zakresu psychologii potwierdzają, że zachowań ludzi zaangażowanych w tworzenie rzeczywistości gospodarczej nie należy analizować wyłącznie na gruncie nauk ekonomicznych. Swoistym „efektem” najnowszych ustaleń psychologii (szczególnie psychologii poznawczej i kognitywistyki) jest podanie w wątpliwość, a w zasadzie podważenie neoklasycznej koncepcji racjonalności człowieka *homo oeconomicus*. Nic więc dziwnego, że rachunkowość jako nauka społeczna i dziedzina praktyczna immanentnie związana z człowiekiem i procesem podejmowania decyzji wkracza w nowe obszary badań.

Wydaje się, że uwzględnienie zagadnień psychologicznych i socjologicznych przy analizie funkcjonowania systemu rachunkowości jest wręcz nieod-

zowne. Jak podkreślano, związek człowieka z rachunkowością jest wieloaspektowy i złożony. Ten związek jest szczególnie istotny we współczesnych czasach, gdzie procesy globalizacyjne i złożoność otoczenia gospodarczego powodują nieustanną konieczność rozwiązywania wielu problemów, podejmowania decyzji i dokonywania osądów. Przy czym należy mieć świadomość, że podejmowane decyzje i dokonywane osądy przekładają się w systemie rachunkowości na informacje, które „wędrują w świat”.

Literatura

- Czarnecki P. (2008), *Dylematy etyczne współczesności*, Difin, Warszawa.
- Dzik B. (2004), *Daniel Kahneman i Amos Tversky*, „Decyzje”, nr 1, www.decyzje.pl (dostęp: 12.04.2016).
- Dzik B., Tyszka T. (2004), *Czy zachowania ludzi są racjonalne?* [w:] T. Tyszka (red.), *Psychologia ekonomiczna*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot.
- Falkowski A., Zaleśkiewicz T. (2012), *Teoria i praktyka psychologii poznawczej* [w:] A. Falkowski, T. Zaleśkiewicz (red.), *Psychologia poznawcza w praktyce. Ekonomia, biznes, polityka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Gmytrasiewicz M. (2007), *Teoria rachunkowości a Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej* [w:] T. Cebrowska, A. Kowalik, R. Stępień (red.), *Rachunkowość wczoraj, dziś, jutro*, SKwP, Warszawa.
- Hońko S. (2013), *Wycena – pięta achillesowa rachunkowości?* [w:] T. Kiziukiewicz (red.), *Problemy współczesnej rachunkowości*, t. 1, „Zeszyty Naukowe US, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 61.
- Kahneman D. (2012), *Pułapki myślenia. O myśleniu szybkim i wolnym*, Media Rodzina, Poznań.
- Karmańska A. (2009), *Wartość ekonomiczna w systemie informacyjnym rachunkowości finansowej*, Difin, Warszawa.
- Klimczak B. (2013), *Relacje między ekonomią a psychologią*, „Ekonomia. Economics”, nr 4(25), Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu.
- Mączyńska E. (2007), *Pułapki ekonomiczne w warunkach nowej cywilizacji – wyzwania dla rachunkowości* [w:] T. Cebrowska, A. Kowalik, R. Stępień (red.), *Rachunkowość wczoraj, dziś, jutro*, SKwP, Warszawa.
- Nowak M. (2013), *Controlling w zarządzaniu. Uwarunkowania psychologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Nowak M. (2015), *Pomiędzy rachunkowością a psami Pawłowa, czyli krytyka pojęcia „rachunkowość behawioralna”* [w:] *Rachunek kosztów, rachunkowość zarządcza i controlling*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 389.

- Trenkner M. (2008), *Człowiek we współczesnych koncepcjach i metodach zarządzania* [w:] J. Lichtarski (red.), *Kierunki i dylematy rozwoju nauki o przedsiębiorstwie*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 34.
- Wach K. (2010), *Od człowieka racjonalnego do emocjonalnego. Zmiana paradygmatu nauk ekonomicznych*, „Horyzonty Wychowania”, nr 9(17), Czasopismo Naukowe Wydziału Pedagogicznego Ignatianum w Krakowie.

**ACCOUNTING AS A GENERATOR OF USEFUL ECONOMIC INFORMATION
IN THE FACE OF A DILEMMA, “A RATIONAL HUMAN
VERSUS AN EMOTIONAL HUMAN”**

Summary: The article presents reflections on the psychological aspects of the financial accounting system. Conducted considerations are embedded in the context of contemporary accounting dilemmas related to the execution of its main function, and in the context of the latest research in cognitive psychology, which essentially undermines the concept of full human rationality. The article is a part of the current ongoing controversy about behavioral accounting.

Keywords: accounting, economic information, human, psychology.